

CHÍNH TRỊ - LUẬT

BIẾN ĐỘNG CHÍNH TRỊ TẠI CÁC QUỐC GIA MỸ LATINH TRONG NHỮNG NĂM GẦN ĐÂY

Lê Lan Anh*

Tóm tắt: Cuộc khủng hoảng tài chính và suy thoái kinh tế toàn cầu năm 2008 tuy ít gây ra những tác động trực tiếp, mạnh mẽ tới khu vực Mỹ Latinh, nhưng hậu quả của nó đã đóng góp một phần vào sự suy thoái của các nền kinh tế trong khu vực này thời kỳ hậu khủng hoảng và là một trong những nguyên nhân gây ra những bất ổn về mặt chính trị trong khu vực. Thông qua việc nghiên cứu bối cảnh chính trị khu vực Mỹ Latinh trong khoảng 5 năm trở lại đây, bài viết đã chỉ ra được những biến động chính trị nổi bật, có sự ảnh hưởng và tác động lớn đến nền chính trị của các quốc gia khu vực Mỹ Latinh, cũng như lý giải được nguyên nhân của những biến động chính trị đó. Từ những kết quả nghiên cứu trên, bài viết cũng chỉ ra tính bất ổn và khó dự báo về tình hình chính trị khu vực Mỹ Latinh sắp tới.

Từ khóa: Chính trị; Mỹ Latinh, khủng hoảng, biến động, bất ổn

1. Bối cảnh chính trị tại khu vực Mỹ Latinh hiện nay

Khu vực Mỹ Latinh đã trải qua một thập kỷ đầy biến động, từ khủng hoảng kinh tế tới các vụ đại án tham nhũng, sự luân phiên nắm quyền giữa cánh tả và cánh hữu, nổi bật nhất là sự trỗi dậy của các đảng cánh hữu và cuộc khủng hoảng của phong trào cánh tả được thể hiện qua kết quả các cuộc bầu cử tổng thống trong khoảng 5 năm trở lại đây. Những xáo động trong nội bộ các nước, những nguy cơ đảo chính, tính bất an của các nền kinh tế, tính phức tạp trong cạnh tranh và hợp tác giữa các nước lớn, sự gia tăng và suy giảm của các xu thế khu vực... đã tạo nên một bức tranh chung với đa phần gam màu xám cho khu vực Mỹ Latinh.

Phong trào “Thủy triều hồng” của các chính phủ cánh tả trỗi dậy ở khu vực Mỹ Latinh vào đầu những năm 2000 đã gần như bị thay thế bởi sự nổi lên của các chính phủ cánh hữu. Sự thay đổi về tương quan lực lượng tả - hữu này một phần do sự khó khăn của kinh tế khu vực vào năm 2014 sau khi sự bùng nổ hàng hóa kéo dài một thập kỷ. Nhưng họ cũng đã tận dụng thất bại của nhiều nhà lãnh đạo cánh tả và đổ lỗi cho các nhà lãnh đạo này về thực trạng khủng hoảng chính trị, kinh tế và bất ổn xã hội để từ đó kêu gọi cử tri đứng về phía họ trong các cuộc nổi dậy giành chính quyền theo cách hợp pháp và cả bất hợp pháp.

Gần đây, cánh tả Nam Mỹ đã có dấu hiệu hồi sinh. Ứng viên cánh tả của

* Viện Nghiên cứu Châu Mỹ

Argentina (Alberto Fernandez) đã chiến thắng Tổng thống đương nhiệm của phe cánh hữu (Mauricio Macri) trong cuộc bầu cử tổng thống của nước này tháng 10/2019. Macri từng giành được ghế tổng thống vào năm 2015 với cam kết khắc phục sai lầm kinh tế của người tiền nhiệm đảng cánh tả Công lý, nhưng cuộc khủng hoảng kinh tế đã khiến ông mất chức. Thêm vào đó, các cuộc biểu tình rầm rộ ở Ecuador và Chile, cũng vào tháng 10/2019, buộc chính phủ ở các quốc gia này phải quay lại các biện pháp thắt lưng buộc bụng - đây là một biện pháp mà đối với Chile hiện đang dưới thời của chính quyền cánh hữu, một đất nước theo mô hình kinh tế phi chính thống lâu đời, chưa bao giờ sử dụng tới... Tuy nhiên, sự sụp đổ vào đầu tháng 11/2019 của Tổng thống cánh tả Bolivia Evo Morales sau một cuộc bầu cử gây tranh cãi đã khiến Venezuela trở thành quốc gia cuối cùng của sự chuyển đổi cánh tả trước đó của Nam Mỹ tính đến thời điểm hiện tại. Cuộc cách mạng Bolivar bắt đầu dưới thời cựu Tổng thống Hugo Chavez đã biến thành một thảm họa kinh tế và nhân đạo dưới thời người kế nhiệm ông, Nicolas Maduro. Maduro đã xoay sở để tái đắc cử vào năm 2018 trong bối cảnh các khiếu nại về sự bất thường trong cuộc bầu cử này.

Một số thành quả trong khu vực cũng đang phải đối mặt với nguy cơ bị thay đổi. Quá trình hòa bình mong manh của Colombia đã chững lại sau sự thù địch

của Tổng thống Ivan Duque đối với thỏa thuận này dẫn đến việc thực hiện các biện pháp nửa vời. Trong khi đó, nạn buôn bán ma túy bất hợp pháp trên toàn khu vực đang bùng nổ, các hoạt động tội phạm có tổ chức, và đặc biệt tình trạng tham nhũng tiếp tục phát triển. Giờ đây, đại dịch COVID-19 đã đặt thêm một thách thức lớn đối với các hệ thống y tế công cộng và nền kinh tế trong khu vực, càng tạo ra áp lực lớn cho các nhà lãnh đạo đương nhiệm.

Dưới đây là những biến động chính trị điển hình ở khu vực Mỹ Latinh hiện nay:

2. Những biến động chính trị nổi bật

2.1. Khủng hoảng chính trị

“Bất ổn” và “khủng hoảng” có thể coi là những từ khóa được nhắc đến nhiều nhất về tình hình chính trị khu vực Mỹ Latinh trong vài năm trở lại đây. Bất ổn chính trị không chỉ xuất hiện từ các nước nhỏ và nghèo như Nicaragua, Guatemala, Honduras, mà còn trở thành những cuộc khủng hoảng tại các nước lớn như: Venezuela, Ecuador, Peru, Chile và, thậm chí, những nước lớn khác như Argentina và Brazil.

Một đất nước hai chính quyền tại Venezuela

Cuộc khủng hoảng trầm trọng, có tác động sâu rộng và có tầm ảnh hưởng tới nhiều quốc gia trong khu vực, đầu tiên phải đề cập đến là cuộc khủng hoảng chính trị tại Venezuela. Là một quốc gia đóng vai trò quan trọng trong nhiều khối liên minh của khu vực, là nhà tài trợ

chính cho các hoạt động chính trị và kinh tế của nhiều nước khác, nguồn lực lớn nhất để Venezuela dựa vào duy trì vị thế của mình trong khu vực chính là trữ lượng dầu mỏ vô cùng lớn của mình. Tuy nhiên, chính nó đã khiến đất nước này lâm vào tình trạng tồi tệ khi giá dầu giảm mạnh.

Cuộc khủng hoảng chính trị ở Venezuela bắt đầu có dấu hiệu bùng phát kể từ khi Tổng thống Hugo Chavez qua đời vào tháng 3/2013, và ông Nicolas Maduro được bầu giữ chức Tổng thống Venezuela thay thế ông Chavez vào tháng 4/2013. Ngay sau khi cuộc bầu cử kết thúc, làn sóng biểu tình từ phe đối lập đòi lật đổ tân tổng thống với cáo buộc đã có sự gian lận trong cuộc bầu cử. Cuộc khủng hoảng chính trị tại Venezuela chính thức bùng phát vào cuối năm 2015, phe đối lập đã nổi dậy và giành đa số ghế trong Quốc hội sau cuộc bầu cử quốc hội năm 2015¹. Đã có hàng loạt cáo buộc được đưa ra phản đối bầu cử tổng thống vào tháng 5/2018 càng khiến cho phe đối lập giận dữ (cuộc bầu cử bị đánh giá là diễn ra với nhiều bất thường). Làn sóng phản đối Maduro gia tăng sau khi ông tuyên thệ nhậm chức tổng thống vào ngày 10/1/2019, phe đối lập ở Venezuela, Hoa Kỳ và Nhóm Lima đã tuyên bố không công nhận kết quả bầu cử và kêu gọi một cuộc bầu cử mới.

Tình hình chính trị càng diễn biến phức tạp khi vào ngày 5/1/2019, ông Juan Guaido, một nghị sĩ thuộc phe đối lập đã được bầu làm Chủ tịch Quốc hội

Venezuela, và không lâu sau đó ông Guaido đã tự phong là Quyền Tổng thống Venezuela. Sự kiện này nhận được sự ủng hộ, chấp thuận từ phía các đồng minh như Hoa Kỳ, Canada, và hầu hết các quốc gia của Tổ chức Các nước châu Mỹ (OAS). Từ đó, Venezuela rơi vào tình trạng một nước hai chính quyền với hai tổng thống là tổng thống đương nhiệm Nicolas Maduro và tổng thống tự xưng Juan Guaido.

Một năm sau khi Juan Guaido tự xưng là Tổng thống lâm thời của Venezuela, cuộc khủng hoảng chính trị ảnh hưởng đến đất nước này được dự báo còn lâu mới kết thúc, thể hiện trong việc bầu ra Quốc hội mới. Vào ngày 5/1/2020, khi Quốc hội chuẩn bị bầu chủ tịch mới, các thành viên của Lực lượng Vệ binh Quốc gia đã ngăn các nghị sĩ đối lập, bao gồm cả Juan Guaido, vào tòa nhà Cung điện Lập pháp Liên bang tại thủ đô Caracas. Trong phiên họp, các nghị sĩ trung thành với Chính phủ đã bầu Luis Parra, cựu thành viên của đảng đối lập Công lý trên hết (PJ) trở thành người thay thế vị trí Chủ tịch Quốc hội của ông Guaido. Để chống lại “cuộc đảo chính nghị viện” (theo như cách gọi của phe đối lập) này, các nghị sĩ phe đối lập đã tổ chức một phiên họp song song tại các trụ sở của tờ báo El Nacional, và Guaido đã được tái đắc cử vị trí Chủ tịch Quốc hội với tỷ lệ ủng hộ khá cao: 100/167 nghị sĩ².

Kỷ nguyên hậu Morales tại Bolivia

Cuộc khủng hoảng chính trị ở Bolivia hiện nay không hẳn là mới bắt đầu từ cuộc bầu cử tổng thống diễn ra ngày 20/10/2019, khi ông Morales tái đắc cử chức Tổng thống Bolivia, mà nó đã manh nha từ trước đó trong suốt gần 14 năm tại vị của ông. Với xuất phát điểm là một người bản địa, trong suốt thời gian tại vị tổng thống, Morales được cho là đã ban hành các chính sách có lợi cho người dân bản địa (chiếm 3/4 dân số Bolivia). Tuy nhiên, điều này lại gây ra sự bất mãn trong một bộ phận dân chúng thuộc tầng lớp trung lưu khi họ cho rằng những chính sách của ông đe dọa tới sở hữu tư nhân, làm giảm vị thế của họ trong xã hội. Mâu thuẫn chính trị giữa người dân bản địa và bộ phận người da trắng gốc châu Âu đã chi phối chính trường quốc gia này trong nhiều thập kỷ và một lần nữa bùng phát³. Cuộc chính biến tháng 11/2019, diễn ra ngay sau khi ông Morales được tái đắc cử, là sự khởi đầu cho một loạt các chính biến diễn ra sau đó tại Bolivia. Dưới sức ép của làn sóng biểu tình ở thủ đô, và mất đi sự ủng hộ của cảnh sát và quân đội, Tổng thống Evo Morales - vị Tổng thống tại vị suốt 14 năm - không những phải tuyên bố từ chức mà ngay sau đó còn phải chạy sang tỵ nạn tại Mexico, và hiện nay ông đang phải sống lưu vong tại Argentina cùng với các cáo buộc về tội kích động nổi loạn và khủng bố. Tổng thống lâm thời của Bolivia, Jeanine Anez, là một chính trị gia Thiên Chúa giáo cực hữu

với những phát ngôn mang nặng tính phân biệt chủng tộc trên Twitter. Mặc dù là một chế độ chuyên tiếp, nhưng chính sách của Anez được đánh giá là có chủ trương đi ngược lại đường lối chính sách của Morales khi tạo ra những thay đổi sâu sắc⁴. Nếu như Morales quốc hữu hóa các công ty dầu khí thì Anez lại chủ trương tư nhân hóa nền kinh tế, tái lập quan hệ ngoại giao với Hoa Kỳ và Israel.

Khủng hoảng chính trị tại Bolivia tạo ra cuộc căng thẳng ngoại giao giữa nước này với các nước trong khu vực vì lập trường của Jeanine Anez. Thế giới chứng kiến một sự suy giảm nghiêm trọng trong quan hệ ngoại giao giữa Bolivia dưới thời Anez với nhiều nước trong khu vực như Venezuela, Mexico, và ngoài khu vực như Tây Ban Nha. Ngày 30/12/2019, Bolivia đã trục xuất Đại sứ Mexico và hai nhà ngoại giao cấp cao của Tây Ban Nha (sau khi Tổng thống tạm quyền Anez tuyên bố vào ngày 27/12/2019 rằng Bolivia sẽ không phải là “thuộc địa” nữa và sẽ bảo vệ nền dân chủ sau “14 năm độc tài” dưới thời Evo Morales⁵), yêu cầu các quan chức Venezuela phải rời khỏi đất nước, cáo buộc Cuba đóng góp vai trò trong âm mưu gây nên tình trạng bất ổn ở nước này... Tuy nhiên, bất ngờ lớn đã xảy ra trong cuộc bầu cử tổng thống Bolivia ngày 18/10/2020: ứng viên đảng Phong trào Tiến lên Chủ nghĩa xã hội (MAS) Luis Arce đã giành chiến thắng áp đảo trước ứng viên cánh hữu

là cựu Tổng thống Carlos Mesa với số phiếu gần gấp đôi (3.393.801/1.775.922), đưa cánh tả trở lại cầm quyền - ngược hẳn với đa số dự báo trước đó.

Các biến động chính trị tại Chile

Cuối năm 2019 đến đầu năm 2020, Chile đã trải qua những thời khắc được đánh giá là khó khăn nhất từ trước đến nay khi hàng loạt cuộc biểu tình diễn ra trên khắp đất nước để đáp trả sự gia tăng giá vé phương tiện công cộng, chi phí sinh hoạt, chính sách tư nhân hóa và tình trạng bất bình đẳng đang diễn ra tại một nước vốn được coi là hình mẫu của sự phát triển ổn định và thịnh vượng tại khu vực Mỹ Latinh. Một quyết định được cho là làm thổi bùng lên làn sóng biểu tình trong dân chúng khi chính quyền quyết định tăng giá vé phương tiện công cộng vào giờ cao điểm lên từ 800 lên 830 peso ở thủ đô Santiago, trong bối cảnh kinh tế Chile đang gặp khó khăn, quyết định này đã khiến hàng chục ngàn người xuống đường biểu tình phản đối và gây tê liệt thủ đô. Ngày 18/10/2019, người dân đã chiếm giữ, phá hoại và đốt cháy nhiều trạm của mạng lưới tàu điện ngầm Santiago và vô hiệu hóa chúng với thiệt hại cơ sở hạ tầng trên diện rộng và khiến cho toàn bộ mạng lưới giao thông công cộng bị ngừng hoạt động trong một thời gian. Trước tình trạng nghiêm trọng đó, Tổng thống Chile Sebastian Pinera đã phải tuyên bố tình trạng khẩn cấp, đồng thời, một lệnh giới nghiêm đã được tuyên bố

vào ngày 19/10/2019 tại khu vực Greater Santiago⁶. Hậu quả của những cuộc biểu tình kèm bạo loạn này được đánh giá là khá nghiêm trọng: tính đến ngày 28/12/2019, đã có 29 người chết, gần 2.500 người bị thương và hơn 28.000 người bị bắt giữ. Những sự kiện này khiến Tổng thống Chile phải hủy bỏ việc đăng cai tổ chức Hội nghị cấp cao APEC và Hội nghị cấp cao về Biến đổi khí hậu. Ngày 28/10/2019, Tổng thống Pinera đã cho thay đổi 8 Bộ trong Chính phủ của mình để đối phó với tình trạng bất ổn, đồng thời bãi nhiệm Bộ trưởng Nội vụ Andres Chadwick⁷.

Nguy cơ thỏa thuận hòa bình bị phá vỡ tại Colombia

Vấn đề của Colombia lại đến từ chính sách điều hành và quản lý chưa hiệu quả của Chính quyền Tổng thống Ivan Duque. Mặc dù đã có những nỗ lực đáng kể nhưng tân Tổng thống và các cộng sự của ông vẫn chưa giải quyết được những khó khăn và thách thức mà đất nước đang phải đối mặt. Thỏa thuận hòa bình giữa Chính phủ với Lực lượng Vũ trang Cách mạng Colombia (FARC) đã được ký kết năm 2016, chấm dứt hơn nửa thế kỷ giao tranh khiến hơn 220.000 người thiệt mạng và hàng triệu người phải di tản, song kết quả sau 3 năm triển khai chưa đáp ứng được kỳ vọng.

Cuộc bầu cử tổng thống Colombia đầu tiên sau Thỏa thuận hòa bình đã được tổ chức vào tháng 6/2018 với chiến thắng cuối cùng thuộc về ứng cử viên cực hữu

Ivan Duque sau khi ông giành được 53,9% số phiếu ủng hộ. Ông Duque tiếp quản một đất nước Colombia đang có nhiều chia rẽ sâu sắc trong cách nhìn nhận về thỏa thuận hòa bình được ký kết giữa Chính phủ với lực lượng FARC, trong khi đó, tân Tổng thống Duque được đánh giá là người có quan điểm cứng rắn và không chấp nhận những điều khoản trong thỏa thuận hòa bình này, một tiến trình đàm phán còn dở dang dưới nhiệm kỳ của người tiền nhiệm Juan Manuel Santos với một nhóm vũ trang khác là Quân đội Giải phóng quốc gia (ELN).

Với những hứa hẹn về việc sẽ cắt giảm thuế, giải quyết vấn nạn ma túy và thúc đẩy tăng trưởng, nhưng mọi việc sau đó không diễn ra như những mong muốn ban đầu, Duque điều hành đất nước khó khăn hơn nhiều so với việc chiến thắng trong cuộc bầu cử. Kế hoạch cải cách thuế của ông đã vấp phải sự phản đối tại Quốc hội, những cuộc biểu tình đòi gia tăng chi phí đầu tư cho giáo dục của sinh viên, và giống như các nước khác trong khu vực, Colombia đang phải vật lộn để đối phó với dòng người nhập cư khổng lồ chạy trốn khỏi Venezuela. Sau hơn 1 năm cầm quyền, các chính sách của Chính quyền Tổng thống Duque đã gây ra nhiều bất bình trong dân chúng. Hàng loạt cuộc biểu tình bạo lực đã nổ ra tại thủ đô Bogota khiến cho nền hòa bình có được tại đất nước này sau nửa thế kỷ giao tranh với quân du kích FARC

mong manh hơn bao giờ hết, đặc biệt là khi tân Tổng thống đòi xem xét lại thỏa thuận lịch sử có được giữa chính phủ tiền nhiệm với FARC.

2.2. Thay đổi tương quan lực lượng cánh tả - cánh hữu

Hiện nay xu hướng chính trị của các nước trong khu vực Mỹ Latinh đang có dấu hiệu đổi chiều khi các nhà lãnh đạo cánh hữu của khu vực đã trở lại nắm quyền. Sự mất đi những tượng đài lớn của phong trào cánh tả như lãnh tụ Cuba Fidel Castro, Tổng thống Venezuela Hugo Chavez, Tổng thống Argentina Nestor Kirchner, hay việc Tổng thống Morales của Bolivia phải từ chức và xin tỵ nạn, cho thấy một xu hướng mới đang diễn ra trong cuộc đấu tranh quyền lực giữa phe cánh tả và cánh hữu trong khu vực Mỹ Latinh thời gian gần đây. Sự trỗi dậy của các chính phủ cánh hữu được bắt đầu bằng chiến thắng của ứng cử viên bảo thủ Mauricio Macri đã được bầu làm tổng thống Argentina vào tháng 11/2015 đánh dấu sự chấm dứt 12 năm cầm quyền của những người theo chủ nghĩa Peron (tên của cựu Tổng thống dân túy Argentina, Juan Domingo Peron, người theo đuổi các chính sách trợ giúp xã hội như những nỗ lực loại bỏ đói nghèo và đề cao lao động).

Bắt đầu từ năm 2016, lực lượng cánh tả Mỹ Latinh rơi vào giai đoạn khó khăn nhất. Đặc biệt năm 2018 được coi là năm đánh dấu một bước ngoặt của phong trào cánh tả ở Mỹ Latinh khi hầu hết các chính phủ đều do phe cánh hữu

nắm quyền thông qua các cuộc bầu cử hợp pháp hoặc không. Chiến thắng thuộc về các lực lượng chính trị cánh hữu tại các quốc gia như Argentina, Chile, Paraguay... Điển hình nhất phải kể đến trường hợp tại Brazil, ông Bolsonaro - một nhân vật cực hữu, đã giành chiến thắng trong cuộc bầu cử năm 2018 và trở thành tân Tổng thống Brazil - nước lớn nhất khu vực Mỹ Latinh, cũng là một trong những nước trụ cột cho phong trào cánh tả lâu nay ở khu vực này. Bên cạnh đó, cuộc đảo chính của Fernando Lugo tại Paraguay, và cuộc khủng hoảng tại Venezuela kể từ sau cái chết của Hugo Chavez, là những ví dụ điển hình báo hiệu một giai đoạn cực kỳ khó khăn của phong trào cánh tả, báo hiệu một thời kỳ lực lượng cực hữu ở Mỹ Latinh đã giành lại được quyền chi phối khu vực này.

Cuộc bầu cử vào tháng 12/2018 tại Chile với chiến thắng của lãnh đạo cánh hữu Sebastian Pinera khẳng định thêm điều đó. Còn chiến thắng của ứng cử viên cực hữu Jair Bolsonaro trong cuộc bầu cử tổng thống Brazil tháng 10/2018 và lễ nhậm chức của ông ngày 01/01/2019, đã đánh dấu một sự thay đổi mạnh mẽ trong nền chính trị Brazil khi lần đầu tiên chứng kiến sự thắng thế của phe cánh hữu sau một thập kỷ rưỡi cầm quyền của cánh tả. Tại Colombia, tiếp tục chứng kiến sự thắng lợi của cánh hữu khi ứng viên thuộc phe cánh hữu Ivan Duque giành chiến thắng trước ứng cử viên cánh tả Gustavo Petro

(mặc dù phe cánh hữu luôn chiếm ưu thế trong các cuộc bầu cử nhưng đây là lần đầu tiên sau nhiều năm phe cánh tả có ứng cử viên vào tới vòng cuối cùng của cuộc bầu cử tổng thống tại nước này). Ngoài ra, các ứng cử viên cực hữu ở các quốc gia Mỹ Latinh khác cũng đã giành được chiến thắng trong các cuộc bầu cử tổng thống như tại Honduras khi Tổng thống Juan Orlando Hernandez thuộc phe cánh hữu đã tái đắc cử vào năm 2018; và tại Paraguay, cũng vào năm 2018, ứng cử viên thuộc phe cánh hữu Mario Abdo Benitez đã trở thành tân Tổng thống Paraguay sau khi vượt qua ứng cử viên Efraim Alegre của Đảng Liên minh GANAR thuộc phe cánh tả với tỷ lệ phiếu bầu 48,96% - 45,08%.

Trước khó khăn của cánh tả, sự trỗi dậy của lực lượng cực hữu lại chính là cơ hội vàng cho Hoa Kỳ quay trở lại khu vực vốn được coi là “sân sau” sau nhiều năm xoay trục sang các khu vực khác. Chính quyền Tổng thống Donald Trump đã không bỏ lỡ thời cơ quay trở lại khu vực Mỹ Latinh khi vào giữa tháng 8/2018, D. Trump đã cử Bộ trưởng Bộ Quốc phòng Mattis đi thăm một loạt nước Mỹ Latinh mà lực lượng cánh hữu vừa giành được chính quyền: Brazil, Argentina, Chile, Colombia. Tại Argentina, trong chuyến đi thăm này, Bộ trưởng Bộ Quốc phòng Hoa Kỳ đã tuyên bố thống nhất với Chính quyền Argentina thành lập một căn cứ quân sự Mỹ tại Argentina. Tại Brazil, ông được sự đồng thuận của người đồng cấp Brazil,

đồng ý cho Mỹ tiến tới sử dụng căn cứ không quân tại Brazil. Việc thiết lập các căn cứ quân sự ở khu vực báo hiệu một chính sách mới của Hoa Kỳ ở Mỹ Latinh cũng như những sự thay đổi lớn trong quan hệ Hoa Kỳ với Brazil nói riêng và Mỹ Latinh, trong thời kỳ cánh hữu lên ngôi, nói chung.

2.3. Tham nhũng và biểu tình chính trị

Các vụ bê bối tham nhũng đã càn quét Mỹ Latinh, làm giảm niềm tin của công dân vào nền dân chủ. Mức độ ảnh hưởng của vụ tham nhũng này đã vượt khỏi Brazil, tới các quốc gia như Colombia, Cộng hòa Dominica, Ecuador, Panama và Peru.

Tình trạng tham nhũng ở Mỹ Latinh đã trở nên đặc biệt nghiêm trọng kể từ năm 2014, với vụ bê bối Lava Jato tại Tập đoàn Dầu khí quốc gia Brazil Petrobras, liên quan đến nhiều chính trị gia, thậm chí là các tổng thống và gây ra sự hỗn loạn chính trị trên khắp khu vực⁸. Vào tháng 8/2016, Tổng thống Dilma Rousseff (2011-2016) đã chính thức bị luận tội vì cáo buộc thao túng bất hợp pháp tài khoản chính phủ. Tuy nhiên, bản án đưa ra cũng hướng vào Phó Tổng thống Michel Temer, một người có nhiều tai tiếng vì cũng bị buộc tội tham nhũng. Tiếp theo, cựu Tổng thống Lula da Silva đã bị bắt vào đầu tháng 4/2018, sau khi bị kết án vì tham nhũng và rửa tiền. Một loạt các chính trị gia khác cũng bị liên quan vào vụ đại án tham nhũng này. Tại *Ecuador*,

tháng 12/2017, tòa kết án Phó Tổng thống Jorge Graffiti 6 năm tù sau khi tìm thấy chứng cứ phạm tội nhận hối lộ từ Tập đoàn Odebrecht để được nhận hợp đồng. Còn tại *Peru*, Tổng thống Pedro Pablo Kuczynski đã phải từ chức vào ngày 21/4/2018, sau khi ông bị phát hiện có bằng chứng tham nhũng với nhóm công ty xây dựng Brazil. Tiếp nhiệm Kuczynski là Tổng thống Martin Vizcarra, nhưng Vizcarra cũng bị cáo buộc tương tự Kuczynski và bị Quốc hội bỏ phiếu cách chức (tỷ lệ 105/16) ngày 9/11/2020, trở thành Tổng thống thứ 5 liên tiếp của Peru tham nhũng.

Chiến dịch Lava Jato lan sang cả *Argentina*, khi Odebrecht thừa nhận đã trả 35 triệu USD tiền hối lộ cho các hợp đồng trong hai nhiệm kỳ tổng thống của Cristina Kirchner (2007-2015)⁹. Đặc biệt, người đứng đầu Cơ quan Tình báo Liên bang Argentina, Gustavo Arribas (một người bạn thân của Tổng thống Mauricio Macri) cũng đã bị điều tra. Ông bị buộc tội đã nhận 850.000 USD từ một công ty có liên quan đến vụ tham nhũng¹⁰.

Tại *Colombia*, một cựu phó bộ trưởng giao thông và một cựu thượng nghị sĩ đảng Tự do đã bị bắt giữ do liên quan đến vụ tham nhũng Lava Jato. Tháng 3/2017, Tổng thống Juan Manuel Santos đã xin lỗi vì sử dụng tiền bất hợp pháp để tài trợ cho chiến dịch bầu cử của mình vào năm 2014¹¹, nhưng từ chối việc Odebrecht đã quyên góp 1 triệu USD để tài trợ cho mình

trong chiến dịch bầu cử, và cho rằng đây là một âm mưu từ phe đối lập nhằm làm giảm uy tín của ông¹².

Ngay cả tại *Chile*, nơi thường có báo cáo chỉ số tham nhũng thấp nhất trong khu vực, cũng không tránh khỏi bị vướng vào những vụ bê bối như vậy: trong nhiệm kỳ thứ hai của mình, cựu Tổng thống Michelle Bachelet (2006-2010 và 2014-2018, thành viên của đảng cánh tả Xã hội) đã bị ảnh hưởng nghiêm trọng bởi các vụ bê bối tham nhũng có sự liên quan của người thân. Tổng thống hiện nay Sebastian Pinera (2010-2014 và 2018-hiện tại) cũng đang phải đối mặt với cáo buộc về các khoản thanh toán bất thường do một công ty điều hành chiến dịch tranh cử tổng thống đầu tiên của ông vào năm 2009 thực hiện¹³.

Ngoài *Venezuela*, nơi các cuộc khủng hoảng chính trị và kinh tế đã dẫn đến một thảm họa nhân đạo (cuộc khủng hoảng di cư) được biết đến trên khắp thế giới, gần đây một làn sóng bất ổn lan rộng ở khu vực Mỹ Latinh, đó là những cuộc biểu tình phản đối chính quyền và các chính sách ở Nam Mỹ. Các điểm bùng phát cho sự bất mãn của công chúng xuất phát từ việc tăng giá vé tàu ở *Chile* cho đến kết quả bầu cử gây nhiều tranh cãi tại *Bolivia* và việc tăng vọt giá nhiên liệu ở *Ecuador*. Người biểu tình đã xuống đường từ *Peru* đến *Haiti*, và từ *Colombia* đến *Mexico* để yêu cầu gia tăng ngân sách cho chương trình chăm sóc sức khỏe và chương trình giáo dục đào tạo công cần được đầu tư tốt hơn,

đồng thời yêu cầu chấm dứt nạn tham nhũng, cũng như các biện pháp ngăn ngừa tội phạm giết người đang gia tăng.

Paraguay đã trải qua các cuộc biểu tình lớn chống lại Tổng thống Mario Abdo. Người dân Paraguay tức giận về một thỏa thuận với Brazil về nhà máy thủy điện Itaipu vì cho rằng sẽ gây ra những bất lợi cho quốc gia của họ. Với việc 69% các thành viên chính phủ không tán thành, phe đối lập đã bắt đầu một quá trình luận tội chống lại Abdo và người phụ tá. Bản luận tội được đưa ra chỉ 7 năm sau khi cựu Tổng thống Fernand Lugo bị chính Abdo luận tội năm 2012 trong bối cảnh tranh chấp đất đai dẫn đến 17 người chết.

Colombia cũng không ngoại lệ khi những cuộc biểu tình hàng loạt đã diễn ra tại thủ đô Bogota vào tháng 11/2019 khiến cho Chính phủ của Tổng thống Duque phải đặt ra lệnh giới nghiêm và huy động lực lượng cảnh sát trấn áp các cuộc bạo động. Những người biểu tình đã chỉ trích việc Chính phủ chậm chạp trong việc triển khai thực hiện các điều khoản trong bản thỏa thuận hòa bình với FARC. Tuy nhiên, việc chậm trễ này là hoàn toàn có thể lý giải vì chính bản thân Tổng thống Duque ngay trong thời gian tranh cử đã khẳng định sẽ xem xét lại các điều khoản trong bản thỏa thuận và với những quan điểm cứng rắn của mình, ông muốn thay đổi nó sau khi ông đắc cử tổng thống. Tương lai có thể lại xảy ra những xung đột giữa Lực lượng Vũ trang Cách mạng Colombia (FARC)

và phe cánh hữu nếu như những điều khoản trong bản thỏa thuận ngưng bắn được ký vào năm 2016 bị phá vỡ khi những người bất đồng chính kiến từ nhóm FARC có thể từ chối thúc đẩy cải cách hiến pháp mà Chính phủ Ivan Duque tin sẽ đảm bảo thay đổi chính trị, kinh tế và xã hội¹⁴.

3. Xu hướng chính trị Mỹ Latinh

Nếu như nói rằng chiến thắng của Mauricio Macri vào năm 2014 là báo hiệu sự chấm dứt của làn sóng “thủy triều hồng”, và mở ra một thời kỳ mới cho sự lên ngôi của cánh hữu, thì thất bại của Macri trước ứng viên cánh tả Alberto Fernandez trong cuộc bầu cử tổng thống Argentina vào năm 2019 liệu có được dự đoán trước, và liệu đây có phải là một dấu hiệu báo trước sự trở lại của các chính phủ cánh tả và sự kết thúc của các chính sách ủng hộ thị trường ở một số quốc gia Mỹ Latinh? Đây là những câu hỏi đang được đặt ra cho xu hướng chính trị Mỹ Latinh. Tuy nhiên, có thể nhận thấy rằng những gì mà các quốc gia Mỹ Latinh đang trải qua, là mức độ biến động ngày càng lớn hơn và sự thay thế các chu kỳ dài của chính phủ trong nhiều thập kỷ qua thành các chu kỳ ngắn hơn do sự suy giảm sâu sắc và nhanh chóng hiện đang ảnh hưởng đến các tổng thống, như họ phải điều hành trong những bối cảnh ngày càng phức tạp và khó khăn. Thực trạng Argentina là một ví dụ điển hình: Macri bước vào nhiệm kỳ tổng thống 4 năm của mình

với một đất nước Argentina đang chìm trong khủng hoảng, và năm 2019, ông lại bước vào một cuộc đua tranh tái đắc cử diễn ra trong bối cảnh chính trường Argentina bị phân cực sâu sắc, đất nước lại đang trải qua cuộc khủng hoảng kinh tế tồi tệ nhất kể từ năm 2001. Chìm trong suy thoái, quốc gia này phải đối mặt với tình trạng lạm phát cao (37,7% tháng 9/2019), nợ công ngất ngưỡng và tỷ lệ nghèo đói gia tăng (35,4%). Trải qua nhiệm kỳ 4 năm, chính quyền đương nhiệm của Tổng thống Macri chưa thể thực hiện được những cam kết đưa ra trước đó như giảm tỷ lệ đói nghèo, kiềm chế lạm phát, tạo thêm công ăn việc làm... Trước những vấn đề của nền kinh tế, Chính phủ Macri đã phải viện tới sự hỗ trợ tài chính từ Quỹ Tiền tệ Quốc tế (IMF) với khoản vay tín dụng trị giá 56 tỷ USD, nhưng kèm theo đó là phải đáp ứng một số điều kiện khắt khe, bao gồm cả những chính sách “thắt lưng buộc bụng”, gây bất bình lớn trong xã hội. Bên cạnh đó, Bolsonaro và Duque đã có một khởi đầu rất phức tạp đối với các chính quyền tương ứng của họ, đồng thời khi họ trải qua sự sụt giảm nghiêm trọng về mức độ ủng hộ của người dân; Vizcarra, người đã nhậm chức tổng thống do Kuczynski phải từ chức, bị bủa vây bởi nhiều thách thức khiến ông phải đề xuất tiến hành các cuộc bầu cử tổng thống và sau đó bị Quốc hội bãi nhiệm; Pinera, mặc dù có tỷ lệ tăng trưởng kinh tế được chấp nhận trong bối cảnh khu vực (2,5%) nhưng

đang đối mặt với sự bất mãn của người dân, phân cực chính trị, khó khăn trong việc thúc đẩy chương trình cải cách và khả năng quản lý phức tạp. Tuy nhiên, bức tranh bất lợi này không chỉ ảnh hưởng đến các chính phủ trung hữu và cực hữu, mà còn ảnh hưởng đến các chính phủ cánh tả và trung tả nắm quyền ở Bolivia, Ecuador, Uruguay... và đặc biệt là ở Venezuela.

4. Kết luận

Lý do của tình trạng bất ổn định chính trị đang diễn ra tại khu vực Mỹ Latinh này xuất phát từ nhiều nguyên nhân nhưng hầu hết đều xuất phát từ những vấn đề chung nhất mà các nước đã gặp phải. Đó là những khó khăn về kinh tế, bất bình đẳng xã hội và sự mất lòng tin về chính trị đã tồn tại dai dẳng từ lâu.

Kinh tế và chính trị luôn là hai phạm trù liên quan mật thiết đến nhau. Không khó đưa ra nhận định rằng chính những khó khăn về kinh tế đã trở thành nguồn gốc cho các cuộc biểu tình và tình trạng bất ổn ở khu vực này. Bên cạnh đó, lòng tin của người dân đối với chính quyền và chính trị gia ngày càng bị suy giảm. Việc thực thi và tính hiệu quả của các chính sách đã không đáp ứng được sự kỳ vọng của người dân đối với các chính quyền mới. Các chính trị gia Mỹ Latinh, dù là cánh tả hay cánh hữu, sự ủng hộ của cử tri đối với họ đã không còn như trước vì cử tri cho rằng sự đồng nhất giữa lời hứa khi tranh cử và hành động

sau khi thắng cử của các chính trị gia khi thực hiện các cam kết của mình là không đồng nhất, hầu như họ chỉ tập trung vào việc duy trì quyền lực và thu vén cho lợi ích cá nhân.

Sự thất vọng của người dân có thể làm mất dần sự ủng hộ của họ đối với chính quyền đương nhiệm bởi những tác động từ tình trạng suy thoái kinh tế, gia tăng bất bình xã hội, gia tăng bất bình chính trị, phân cực cao và xu hướng dân túy. Cho dù một chu kỳ chính trị mới có thể được xác nhận đã bắt đầu hay không, khu vực này đang cho thấy một tiến trình chính trị đa dạng hơn nhiều so với Mỹ Latinh trong quá khứ ■

Chú thích:

1. Casey, Nicholas; Torres, Patricia (2017), *Venezuela Muzzles Legislature, Moving Closer to One-Man Rule*, The New York Times, truy cập ngày 2 tháng 4 năm 2017.
2. Enrique Gómez Ramírez (2020), *Continuing political crisis in Venezuela*, European Parliament, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646201/EPRS_ATA\(2020\)646201_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2020/646201/EPRS_ATA(2020)646201_EN.pdf)
3. Anatoly Kurmanaev and Clifford Krauss (2019), *Ethnic Rifts in Bolivia Burst Into View With Fall of Evo Morales*, New York Times, <https://www.nytimes.com/2019/11/15/world/americas/morales-bolivia-Indigenous-racism.html>
4. Adam Jourdan, Monica Machicao (2020), *Bolivia's caretaker president seeks to unite opposition to Morales as election battle reignites*, <https://www.reuters.com/article/us-bolivia-politics-anez-idUSKBN1ZD2G4>, truy cập ngày 15 tháng 4 năm 2021.
5. Elías Camhaji (2019), *"Bolivia no es una colonia de México"*, https://elpais.com/internacional/2019/12/27/mexico/1577448757_391483.html#?rel=mas, truy cập ngày 15 tháng 3 năm 2020.

6. The Bewilderment (2019) *Decretan inédito toque de queda en Santiago tras fracaso del gobierno en contener ola de protestas*, <https://www.eldesconcierto.cl/2019/10/19/decretan-inedito-toque-de-queda-en-santiago-tras-fracaso-del-gobierno-en-contener-ola-de-protestas/>, truy cập ngày 21/10/2019.
7. Jonathan Franklin (2019), *Chile: protesters light bonfires and clash with police despite cabinet reshuffle*, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/28/chile-president-sebastian-pinera-replacese-cabinet-protests>, truy cập ngày 31/10/2019.
8. Eduardo Salcedo-Albarán và cộng sự (2018), *The "Lava Jato" Network: Corruption and Money Laundering in Brazil*, The Global Observatory of Transnational Criminal Networks - Working Paper No. 29. VORTEX Working Paper No. 43.
9. Nolen, S., (2017), *Corruption beyond Brazil: Where the 'Car Wash' scandal has splashed across Latin America*, <https://www.theglobeandmail.com/news/world/brazil-odebrecht-lava-jato-explainer/article35231409/>, truy cập ngày 30/5/2018.
10. *Giám đốc cơ quan tình báo Argentina bị cáo buộc nhận hối lộ 850.000 USD*, <https://baotuocte.vn/giam-doc-co-quan-tinh-bao-argentina-bi-cao-buoc-nhan-hoi-lo-850000-usd-66954.html>, truy cập ngày 05/03/2018.
11. *Colombia's Santos apologizes for illegal funds paid into campaign*, <https://www.reuters.com/article/us-colombia-odebrecht-santos/colombias-santos-apologizes-for-illegal-funds-paid-into-campaign-idUSKBN16L2BP>, truy cập ngày 25/5/2018.
12. Jared Wade (2017), *Colombian Attorney General: \$1 Million USD of Odebrecht Bribe Money May Have Gone to Santos Campaign in 2014*, truy cập ngày 26/5/2018.
13. *Former Chilean President Accused of Illegal Financing*. TeleSur. September 27th, 2017. <https://www.telesurtv.net/english/news/Former-Chilean-President-Accused-of-Illegal-Financing-20170927-0011.html>. truy cập ngày 06 tháng 4 năm 2021
14. Luis Jaime Acosta (2020), *Armed conflict in Colombia could heat up in 2020: peace mediator*, <https://www.reuters.com/article/us-colombia-peace/armed-conflict-in-colombia-could-heat-up-in-2020-peace-mediator-idUSKBN1ZC1C3>, truy cập ngày 03/04/2020.